

Via burgerinitiatief naar nieuwe politiek

Burgerinitiatief is de cruciale stap in vernieuwing van publieke diensten, was de boodschap van Steven de Waal (voorzitter Public Space Foundation) bij de Ella Vogelaar Lezing, eind juni in Amersfoort. Hij beschouwt burgerinitiatieven als partners voor een zwakke overheid. Maar dit vereist wel dat die burgerinitiatieven zichzelf serieus nemen en zich niet in het pak laten naaien door een overheid die voor de bühne zegt ze zo belangrijk te vinden, maar ondertussen geen volwassen partnership met ze aangaat.

TEKST: FRANK VAN WIJCK

FOTO: PUBLIC SPACE FOUNDATION EN PIXABAY/KEITH JOHNSTON

Burgerinitiatieven zijn duidelijk in opkomst en dat heeft twee goede redenen, stelt De Waal. In de eerste plaats zijn er de crises waarmee ons land geconfronteerd wordt en waarvoor de aanpak van de overheid faalt. In de tweede plaats is er de enorme ontwikkeling in ict- en mediatechnologie waarmee mensen de publieke opinie kunnen bepalen en mobiliseren en zichzelf, veel gemakkelijker, van onderop kunnen organiseren. Daarmee breekt een interessante nieuwe tijd aan, die ons tegelijkertijd ook weer een beetje terugbrengt naar hoe het vroeger was. Dat klinkt natuurlijk tegenstrijdig, maar De Waal legt uit: “We komen uit een periode van decennia waarin de

Nederlander enorm verslaafd geraakt is aan de overheid. Zelfs om zich te laten voorschrijven hoe het parkje voor de deur eruit moest zien. Mijn idee is dat burgers heel veel dingen zelf kunnen doen. Traditioneel hebben ze zelfs grote zaken als scholen en ziekenfondsen zelf opgericht. Maar gaandeweg zijn ze eraan gewend geraakt om zelfs voor het kleinste probleem naar de overheid te kijken.”

De Waal trekt hier een interessante conclusie uit: “Ik heb lang genoeg voor de overheid gewerkt om te weten hoe sterk haar geloof is dat ze alle problemen kan oplossen. Wat dat betreft ben ik alleen maar blij, een beetje cynisch >>

STEVEN DE WAAL

Met zijn denknetwerk Public Space steunt Steven de Waal disruptief burgerschap, maatschappelijk leiderschap en maatschappelijk ondernemerschap. Hij was lid van het partijbestuur van de PvdA en is negentien jaar, waaronder als vennoot en bestuursvoorzitter, verbonden geweest aan Boer & Croon.

De Waal is bedenker van het concept maatschappelijke onderneming en schreef meerdere boeken over maatschappelijk ondernemerschap en maatschappelijk leiderschap. Hij promoveerde in 2014 op een studie naar maatschappelijk leiders die maatschappelijke impact hebben gerealiseerd en een achtergrond hadden vanuit bedrijfsleven, maatschappelijke ondernemingen en actief burgerschap. Hij heeft meerdere boeken op zijn naam staan. Onder andere *Handboek maatschappelijk ondernemerschap* (1994), *Jeugd-gezondheid: zijn we op de goede weg* (2010) *Burgerkracht en burgermacht* (2015) en *Civil leadership as the future of leadership* (2018).

Op 25 juni sprak De Waal de eerste Ella Vogelaar lezing uit op het op burgerinitiatieven gericht We doen het samen festival. Hij is voorzitter van de programmacommissie van de Ella Vogelaar Academie.

ELLA VOGELAAR ACADEMIE

De Ella Vogelaar Academie voor Gemeenschapskracht is een open en laagdrempelig kennis- en leernetwerk voor bewoners en beroepskrachten die samen leren over de kracht van gemeenschappen. De academie is er voor alle mensen die iets willen betekenen voor hun eigen omgeving en/of willen bijdragen aan nieuwe samenlevingsprincipes: bewoners, bewonersinitiatieven, coaches, bestuurders, politici, ambtenaren, docenten, wetenschappers en andere geïnteresseerden.

De eerste zorgcoöperatie ontstond in 2005. Inmiddels zijn er daarvan meer dan 1.500. Al snel volgde de eerste energiecoöperatie, waarvan er inmiddels ruim 600 zijn. Vervolgens ontstonden bewonersinitiatieven rond vervoer, voedsel, natuur, cultuur, recycling en wonen. Er komen ook burgerinitiatieven bij rond data, eerlijk geld en ervaringsdeskundigheid.

Ella Vogelaar (1949–2019) was een Nederlandse politicus. Van februari 2007 tot november 2008 was ze in het kabinet Balkenende IV minister zonder portefeuille van Wonen, Wijken en Integratie. Ze was lid van de Partij van de Arbeid. Ze werd bekend als naamgever van de Vogelaarwijken (ook wel krachtwijken, prachtwijken of aandachtswijken). De naam Vogelaarwijk verwijst naar de lijst van veertig probleemwijken in Nederland die zij in 2007 vaststelde. Balkenende IV investeerde extra geld in deze wijken vanwege de opeenstapeling van sociale, fysieke en economische problemen waarvan daar sprake was. Het geld was bedoeld om lokale overheden en andere instanties (met name woningbouwcorporaties en welzijnsorganisaties) de ruimte te geven voor samenwerking voor het opstellen en uitvoeren van verbeterplannen.

Ella Vogelaar is ook de naamgever van de Stichting Ella Vogelaar. Deze stichting ondersteunt vrouwen en kinderen die zonder officiële documenten in Nederland verblijven. De stichting is naar haar vernoemd omdat zij jarenlang lid van het comité van aanbeveling was van Huize Agnes, het eerste opvanghuis voor vrouwen zonder geldige verblijfspapieren en hun kinderen in de stad Utrecht.

gesproken, dat het huidige falen van de overheid op zoveel fronten ons wakker schudt voor wat de overheid wel en niet kan.”

Gaandeweg zijn burgers eraan gewend geraakt om zelfs voor het kleinste probleem naar de overheid te kijken.

Zelfvertrouwen krijgen

Door het verhaal dat De Waal vertelt schemert nog duidelijk de kennis uit de opleiding andragologie die hij ooit genoot. Het doel van de andragologie is de mens bij te staan door kennis te ontwikkelen over de ontwikkeling van autonomie, mondigheid, verantwoordelijkheid en humaniteit van volwassenen. “We leven in een democratie en democratie betekent onder andere dat je dingen samendoet”, vertelt hij. “Dat vraagt om maatschappelijk ondernemerschap. Nu we niet meer vertrouwen op de overheid, moeten we weer leren meer te vertrouwen op onszelf. Natuurlijk zijn voor zaken als veiligheid, defensie en handhaving een sterke overheid nodig. Maar diezelfde overheid moet ook burgerinitiatieven naar zich toe trekken om door de burgers weer serieus genomen te worden. Voorwaarde daarbij is dat die burgerinitiatieven zich niet laten ringeloren door een overheid die alleen maar zegt dat ze burgerinitiatieven zo belangrijk vindt en vervolgens overgaat tot de eigen orde van de dag. Ze moeten zichzelf serieus nemen en ook laten zien dat ze dat zijn.”

Zijn daarmee de ‘afgehaakten’ – refererend aan *De atlas van afgehaakt Nederland* – weer terug te winnen voor vertrouwen in onze overheid? “De formele representanten van de overheid, zoals de politicus, de wethouder of de gemeenteambtenaar, zullen dit in ieder geval niet voor elkaar krijgen”, zegt De Waal. “Daarvoor is het wantrouwen te groot.”

Nieuwe werkelijkheid

Voor overheden is dat wantrouwen – en het daaraan gekoppelde gegeven dat ze nog wel macht hebben maar geen gezag meer – maar moeilijk te accepteren. “Ze moeten nog steeds heel erg wennen aan het feit dat iedereen over ze heen valt als ze wat zeggen of wat willen of ergens ‘beleid op maken’”, zegt De Waal. Hiermee

refereert hij aan de tweede reden waarom burgerinitiatieven zo in opkomst zijn: de ontwikkeling in ict- en mediatechnologie. “De nieuwe werkelijkheid is dat ze via de nieuwe media binnen de kortste keren professionals tegenover zich hebben, die iemand die met gezag denkt te spreken inhoudelijk van weerwoord kunnen dienen. Zo iemand kan zich dus niet meer laten voorstaan op gezag, want hij wordt glashard tegengesproken. Een sprekend voorbeeld hiervan is de Groninger gaswinning en hoe burgerinitiatief daar zelf razendsnel eigen experts met een geheel afwijkende mening, ook publiek wisten in te zetten.”

Daar moet ander leiderschap tegenover staan dan waarop de overheid in het verleden kon vertrouwen. “Je moet uitleggen wat je doet en wat daarbij je argumenten, emoties en persoonlijke betrokkenheid zijn”, zegt De Waal. “De meeste Nederlandse bestuurders hebben dat nog niet geleerd, want die zijn er nog aan gewend dat macht zich vooral binnenskamers afspeelt. Premier Mark Rutte is wat dat betreft een positieve uitzondering. Die laat zien dat hij social media volgt en zegt ook tegen bestuurders dat ze zelf op de tribune moeten gaan staan om te zeggen wat ze aan het doen zijn. En die publieke opinie is van het publiek zelf. Ook Thierry Baudet liet zien dat hij weet hoe nieuwe media werkt, op het moment dat hij de Tweede Kamer uitliep om op Youtube iets uit te leggen aan zijn achterban. Hij snapt *the battle for the eyeballs*. Maar Rutte toont te weinig leiderschap, zeker in de moeilijke tijden van een pandemie en een Europese oorlog. En Baudet is voor veel mensen te extreem rechts en juist te veel met dat eigen imago bezig, om vertrouwd te kunnen worden.”

Gezag veroveren

Een oproep tot burgerschap is de enige route als de overheid niet meer vertrouwd wordt, concludeert De Waal. “En hetzelfde geldt voor hulpverlenende instanties”, voegt hij hieraan toe. “Kijk naar de jeugdzorg, die ook een te groot overheidsimago met zich meesleept. Mensen zijn bang dat hun kind wordt weggehaald als die wordt ingeschakeld.” Maar hoe krijg je de overheid mee om burgerinitiatief te accepteren? “Ik ken de politiek goed genoeg om te weten dat ze altijd mee beweegt met nieuwe machten, zoals nu deze van burgers zelf. Ze moet de burgers serieuzer gaan nemen en meer naar zich toe gaan halen. Dat gebeurt nu als eerste retorisch, maar het zal ook echt gaan gebeuren, er is dus hoop.”

Als Utrechter maakte De Waal Maarten van Ooijen van dichtbij mee toen die als wethouder verantwoordelijk was voor Wijkpact Samen Oost. Hierin sloten de gemeente en organisaties op het gebied van participatie, welzijn, gezondheid en zorg een pact om intensiever te gaan samenwerken. In een interview hierover voor De Eerstelijns (1) zei Van Ooijen: ‘De wijkgerichte aanpak laat

zien dat de maatschappij krachtiger is dan de overheid’. “Ik was dol op hem”, zegt De Waal. “Ook omdat hij pleitte voor sporten in de openbare ruimte en op informele basis, wat sport voor veel meer mensen beschikbaar maakt. Nu als staatssecretaris laat hij met zijn plan voor de gesloten jeugdzorg zien aan te sluiten op een sterke beweging vanuit de doelgroep zelf.” Het boegbeeld van deze actie uit jongeren zelf – ook dat is burgerinitiatief – was Jason Bhugwandass, ook lid van de Denktank Jeugdsprong, waar De Waal voorzitter van was en dat recent een manifest over de nieuwe jeugdzorg heeft uitgebracht en aangeboden aan Staatssecretaris Van Ooijen (tijdens de stakingsmanifestatie op het Malieveld). De Waal: “Dat is een goed voorbeeld voor de overheid voor hoe ze burgerinitiatief effectief kan benutten.” Een minder goed voorbeeld ziet hij bij het stikstofbeleid: “Je ziet nu bij de boerenprotesten dat de overheid de verkeerde weg neemt door eigenlijk alleen haar macht te willen gebruiken, maar zonder het noodzakelijke gezag. Die middelen zijn dus handhaven, vergunningen en uitkopen. Ze moet juist faciliteren dat kleinschaliger landbouw kan groeien. Dat al bestaande eigen initiatief van boeren als ondernemers en goede burgers, is wat de minister moet omarmen en uitdragen, omdat het laat zien waar je waarden gedreven naartoe moet en wil. Je moet gezag veroveren en laten zien naar welke richting de landbouw zich moet ontwikkelen.”

Nieuwe politiek

Betekent dit dat we weer de beweging gaan maken naar het verleden dat De Waal eerder noemde, waarin burgers zelf ziekenfondsen en scholen oprichtten? “Nee je kunt niet terug naar honderd jaar geleden”, zegt hij. “De collectieve voorzieningen voor onderwijs, zorg, energie et cetera bestaan nu eenmaal en zijn nu ook te groot en te professioneel. De burger gaat geen ziekenhuis meer bouwen. Maar de burger kan wel via burgerinitiatief een nieuwe politiek bewerkstelligen en vooral dus goed laten zien waar een waarden gedreven en toekomstgerichte zorg en energie naartoe moeten en kunnen. Ze kan dit zichtbaar doen in de publieke media. Een mooi voorbeeld vond ik in mijn promotieonderzoek in de persoon van dominee Visser uit Rotterdam, die in zijn kerk en op perron nul verslaafden opnam. Natuurlijk stuitte dat aanvankelijk op politieke weerstand, maar hij kreeg het wel voor elkaar. Een maatschappelijk initiatief kan wel degelijk verandering bewerkstelligen en de politiek daarin meekrijgen.”

- (1) Maarten van Ooijen: de wijkgerichte aanpak laat zien dat de maatschappij krachtiger is dan de overheid - De Eerstelijns (de-eerstelijns.nl).